

Katedrala u Chartresu - Povijest izgradnje te uloga skulpture u prenošenju novih ideja

Raičević, Antea

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:940746>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Antea Raičević

Katedrala u Chartresu
Povijest izgradnje te uloga skulpture u prenošenju
novih ideja

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Antea Raičević
00090787208

Katedrala u Chartresu
Povijest izgradnje te uloga skulpture u prenošenju
novih ideja

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij povijesti umjetnosti

Mentor: doc. dr. sc. Barbara Španjol-Pandelo

Rijeka, rujan 2022.

Izjava

Izjavljujem da sam ovaj završni rad izradila samostalno uz pomoć mentorice doc. dr. sc. Barbare Španjol-Pandelo. Pri izradi završnog rada koristila sam stečena znanja te dostupnu literaturu.

Studentica:

Antea Raičević

Rijeka, rujan 2022.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Gotička umjetnost.....	2
2.1 Gotička arhitektura.....	2
2.2 Gotička skulptura	3
3. Katedrala u Chartresu – povijest izgradnje.....	4
4. Skulptura katedrale u Chartresu.....	6
4.1 Skulptura zapadnog pročelja.....	6
4.2 Pilastri zapadnog pročelja.....	12
4.3 Portali transepta katedrale u Chartresu.....	15
4.3.1 Centralni sjeverni portal.....	16
4.3.2 Centralni južni portal.....	16
4.3.3 Bočni portali transepta.....	17
5. Zaključak.....	19
6. Popis literature.....	21
7. Sažetak.....	22
8. Prilozi.....	23

1. Uvod

Tema završnog rada jest povijest izgradnje katedrale u Chartresu te uloga skulpture u prenošenju novih ideja. Na početku rada ukratko ću predstaviti gotičko razdoblje, porijeklo termina „gotika“ te povezati početak nastanka gotičkog stila s opatijom Saint-Denis u Parizu. Izložiti ću glavne značajke novog stila u arhitekturi i skulpturi, važnost svjetlosti te važnost motiva iz prirode kao novih elemenata kiparske dekoracije. Naglasak rada bit će na analizi skulpture, ikonografiji kiparske dekoracije te stilskim značajkama kiparstva gotičkog razdoblja. Najdetajnije će biti razrađena skulptura zapadnog pročelja katedrale - ikonografija Kraljevskog portala, te analiza skulpture na sjevernom i južnom pročelju transepta.

Završni rad sastoji se od sedam poglavlja. Prvi dio rada sastoji se od sažetka koji uključuje ključne riječi i uvodno poglavlje nakon kojeg slijedi kratak pregled razdoblja gotike. Glavni dio sastoji se od dvije veće cjeline, a to su povijest izgradnje te skulptura katedrale u Chartresu. Povijest izgradnje prati nastanak katedrale od prve zabilježene građevine u 4. stoljeću do posljednje, današnje građevine koja datira u 13. stoljeće. Druga veća cjelina odnosi se na skulpturu katedrale u Chartresu čija se detaljna analiza grana od najznačajnijeg dijela zapadnog pročelja (Kraljevskog portala) prema portalima oba pročelja transepta. Na kraju druge cjeline nalazi se kratki odlomak koji ilustrira kronološki slijed nastanka svih spomenutih komponenata građevine. Na samom kraju nalaze se zaključak donesen na temelju prethodne analize, popis literature te prilozi.

2. Gotička umjetnost

Gotička umjetnost druga je od dvije velike globalne ere koje su proizašle u srednjovjekovnoj umjetnosti u zapadnoj i srednjoj Europi. Romanička umjetnost ustupila je mjesto gotičkoj umjetnosti, koja je cvjetala od sredine 12. stoljeća do, ponegdje, kraja 16. stoljeća. Termin "*gotika*" prvi su upotrijebili renesansni talijanski pisci koji su za pojavu gotičkih oblika krivili barbarska gotička plemena koja su uništila Rimsko Carstvo i njegovu klasičnu kulturu u petom stoljeću. Naziv nije izgubio svoje negativne konotacije sve do 19. stoljeća kada je gotička arhitektura doživjela pozitivnu kritičku procjenu. Izraz "*gotika*" još se uvijek često koristi u proučavanju povijesti umjetnosti iako su suvremeni povjesničari odavno razjasnili da gotička umjetnost nije povezana s Gotima.¹

Početak razvoja gotičkog stila veže se uz opatiju Saint-Denis u Parizu početkom 12. stoljeća. Opatiju je pregradio opat Suger, a stil se potom proširio diljem Europe od arhitekture, prema skulpturi i naposljetku do slikarstva pod koje se ubrajaju i vitraji te mnoge druge varijacije.²

Gotičkoj umjetnosti u cilju je bilo oslobođenje čovjeka od tame i grijeha kako bi ga se približilo svjetlu. Novonastale kršćanske građevine pozivale su čovjeka k ispunjenju vrijednosti tog vremena te su radi toga tehnike gotičke konstrukcije bile obilježene otvaranjem zidova kako bi što više svjetla ušlo u prostor budući da je ono predstavljalo božju prisutnost. U tom je smislu svjetlost poprimila fizički oblik te nije bila toliko oblikovana slikama. Bila je vizualizacija božanskog svjetla, a stvaranjem vitraja, rozeta te igrom dopadljivih boja, svjetlost preobražava građevinu u mističan i alegorijski prostor.³

2.1 Gotička arhitektura

U razdoblju gotike arhitektura se smatrala najizvornijom i najznačajnijom umjetničkom formom. Glavne konstruktivne značajke ovog stila arhitekture proizašle su iz aktivnosti srednjovjekovnih zidara koji su težili ka rješavanju problema izazvanih nosivom konstrukcijom teških zidanih stropova na širokim rasponima. Problem je bio uzrokovan težinom svoda koja je gurala zidove kojima je bila poduprta. Vertikalni potporni zidovi zgrade morali su biti nevjerovatno debeli i teški kako bi izdržali potisak bačvastog svoda prema van. Smanjenje težine stropnog svoda postiglo se stvaranjem odvojenih okomitih stupova koji su služili kao potpora

¹ Gotička umjetnost, <https://www.britannica.com/art/Gothic-art> (posjećeno 05.08.2022.)

² Gotička umjetnost, <https://hr.thpanorama.com/articles/arte/arte-gtico-historia-caractersticas-arquitectura-pintura-y-escultura.html> (posjećeno 05.08.2022.)

³ Uloga svjetlosti, <https://hr.thpanorama.com/articles/arte/arte-gtico-historia-caractersticas-arquitectura-pintura-y-escultura.html> (posjećeno 05.08.2022.)

rebrima svoda što je predstavljalo adekvatnu zamjenu debelim zidovima. Šiljasti lukovi mijenjaju oble lukove bačvastog svoda, a raspoređivali su pritisak svoda od njegove najviše točke prema dnu. Prostori među okomitim zidovima mogli su se izraditi tanji ili čak otvoriti ogromnim prozorima ili drugim ostakljenjem jer ih je kombinacija rebara i stupova oslobodila njihove nosive funkcije. Značajna je bila činjenica da su svodovi rebrastog stropa prema van bili prošireni preko vanjskih zidova lađe, najprije do spojenog vanjskog potpornja, a potom do samostojećeg stupa polulukom poznatim kao lebdeći potpornjak, odnosno, kontrafor. Lebdeći kontrafor prelazio je preko niskih bočnih brodova lađe i završavao u samostojećem stupu kontrafora koji je u konačnici apsorbirao pritisak težine svoda oslanjajući se na gornju vanjsku stranu lađe kako bi neutralizirao silu svoda prema van.⁴

Zbog ovih su karakteristika gotički zidari i arhitekti bili u mogućnosti izgraditi zgrade koje su bile više i šire od svojih romaničkih pandana te im je tlocrt bio složeniji. Izgradnja izvanredno visokih struktura tankih stjenki s unutarnjim konstrukcijskim sustavom stupova i rebara koji su pojačavali izgled visoke vertikalnosti omogućena je vještom upotrebom lebdećih kontrafora.⁵

2.2 Gotička skulptura

Gotička skulptura usko se vezala uz arhitekturu budući da je eksterijere katedrala i drugih sakralnih građevina bilo potrebno dekorirati. Najraniji prisutni tip gotičke skulpture bile su kamene figure svetaca i Svete obitelji, a one su ukrašavale vratnice ili portale francuskih katedrala, ali i onih u drugim zemljama. Na katedrali Notre-Dame u Chartresu skulptura s Kraljevskog portala nije znatno odudarala od romaničkih preteča koje su karakterizirali ravni, jednostavni i izduženi oblici. Međutim, krajem 12. i početkom 13. stoljeća skulptura poprima opušteniji i više naturalistički karakter čije se značajke najprije očituju na kiparskoj dekoraciji katedrale u Reimsu. Promjene u kiparstvu vidljive su u oblicima kao što su individualna lica likova, lepršave draperije te prirodne poze i geste figura. Vidljiva je klasična ravnoteža koja sugerira poznavanje antičkih uzora, a likovi su zadržali dostojanstvo i monumentalnost svojih preteča. Rani gotički kipari proučavali su i prirodu, a to možemo vidjeti u prikazivanju realističnih skupina lišća koje su ukrašavale kapitele nosača.⁶

Monumentalna skulptura poprima sve istaknutiju ulogu u razdobljima visoke i kasne gotike te je često smještena u vlastite niše na pročeljima katedrala. Tijekom 14. stoljeća postaje

⁴ Gotička arhitektura, <https://www.britannica.com/art/Gothic-art> (posjećeno 05.08.2022.)

⁵ Isto.

⁶ Gotička skulptura, <https://www.britannica.com/art/Gothic-art/High-Gothic> (posjećeno 05.08.2022.)

profinjenija i elegantnija te stječe otmjenost u oblikovanju draperije. Naizgled umjetna ljepota stila proširila se diljem Europe te je postala poznata kao internacionalni gotički stil. Suprotnost tome bio je stil pojačanog realizma koji je bio zastupljen u izvedbi francuskih nadgrobnih spomenika te dramatičnim djelima najistaknutijeg kasnogotičkog kipara Clausa Slutera. U Italiji se gotička skulptura tijekom 14. i 15. stoljeća razvila u tehnički napredniji te renesansni stil, a u sjevernoj Europi zadržala se duži period.⁷

3. Katedrala u Chartresu: povijest izgradnje

Katedrala Notre-Dame u Chartresu gotička je katedrala smještena u gradu koji pripada regiji Centre-Val-de-Loire u sjeverozapadnoj Francuskoj. Uz katedrale u Amiensu i Reimsu jedna je od najvažnijih primjera francuske gotičke arhitekture. Ističe se arhitektonskim inovacijama te brojnim skulpturama, kao i prepoznatljivim vitrajima. Zbog posjedovanja relikvije Bogorodičinog vela postaje veliko hodočasničko središte i tu ulogu ima i danas.

Do 4. stoljeća, u vrijeme kada je Galija još bila pod rimskom vlašću, u Chartresu je stolovao biskup. Pretpostavlja se da je u to vrijeme podignuta prva katedrala od koje danas nema ni traga. Godine 858. Vikinzi uništavaju katedralu, ali ona je ubrzo obnovljena. Od novonastale građevine iz 9. stoljeća sačuvana je kapela unutar kripte u centru apside koja nosi ime merovinškog biskupa Sv. Lubina. U toj kapeli 876. godine Charles le Chauve ostavio je relikviju Bogorodičina vela te je na taj način omogućio Chartresu da postane veliko hodočasničko središte. Kripta je predstavljala svojevrsni *confessio* te je bila sastavni dio istočnog kraja s deambulatorijem i kapelama za koje se također smatra da su očuvane. Takav prostorni plan čini ju najranijim primjerom tog tipa u Francuskoj.⁸

Međutim, crkva je bila u potpunosti uništena u požaru u rujnu 1020. godine te ju je nakon toga pregradio biskup Fulbert u naredne četiri godine.⁹ Njegova ilustracija iz suvremenoga rukopisa prikazuje baziliku s radijalnim kapelama na jednom kraju te s tornjem na drugom, dok transepta nije bilo. Sada romanička građevina, čija je kripta ostala očuvana do danas, nije bila nalik prethodnoj građevini.¹⁰

⁷ Gotička skulptura, <https://www.britannica.com/art/Gothic-art/High-Gothic> (posjećeno 05.08.2022.)

⁸ Katedrala u Chartresu, povijest izgradnje, <https://www.chartres-tourisme.com/en/do-not-miss/the-chartres-cathedral/history-of-chartres-cathedral> (posjećeno 05.08.2022.)

⁹ Katedrala u Chartresu, povijest izgradnje, <https://www.chartres-tourisme.com/en/do-not-miss/the-chartres-cathedral/history-of-chartres-cathedral> (posjećeno 05.08.2022.)

¹⁰ Katedrala u Chartresu, starija građevina, <https://chartrescathedral.net/chartres-cathedral-old-building/> (posjećeno 05.08.2022.)

Osim Fulbertove kripte, danas je najraniji očuvani dio katedrale u Chartresu zapadni kraj čija su najistaknutija obilježja dva tornja izgrađena neovisno jedan od drugog. Noviji, sjeverozapadni toranj spominje se oko 1140., a da bi se mogao izgraditi bilo je potrebno ukloniti Fulbertov trijem. Sjeverozapadni toranj izgrađen je u romaničkom stilu, originalno je bio samostojeći te je omogućavao pristup kripti putem dugačkog prolaza. U rujnu 1134. u požaru koji zahvaćen je veći dio grada, ali katedrala je ovoga puta pošteđena. Međutim, stradavanjem okolnih kuća otvorila se mogućost izgradnje novog pročelja uz značajno produljenje broda katedrale. Zapadno pročelje pomaknuto je prema naprijed na svoju sadašnju poziciju kako bi bilo u ravnini s tornjevima. U tom razdoblju započeta je gradnja baze sjevernog tornja, a kasnije, 1145. započinje izgradnja Kraljevskog portala te južnog tornja. Izgradnja pročelja dovršena je 1150. godine, a jugozapadni toranj dovršen je 1170. godine.¹¹ Istočni kraj bio je izmijenjen po uzoru na opatiju Saint-Denis u Parizu.¹²

Godine 1194. katedrala je još jednom stradala u požaru koji za sobom ostavlja tek kriptu i dio zapadnog pročelja, no relikvija Bogorodičina vela je ostala sačuvana. Obnovu katedrale pokreće biskup Renaud de Mousson - prvi rođak kralja Philippea Augustea.¹³

Današnja građevina izgrađena je od vapnenca, visoka je 34 metra te dugačka 130 metara, a nastala je kao rezultat izuzetnog projekta te je u skladu s novim tehnikama tog razdoblja. Katedrala je bila zamišljena kao jedna od prvih monumentalnih gotičkih građevina, a njezina izgradnja dovršena je u rekordnom vremenu. Izgrađena je na temeljima nekadašnje romaničke građevine, a za dovršetak građevinskih radova, uključujući i dekoraciju, bilo je potrebno tek dvadeset i pet godina. Radovi su dovršeni 1221. godine, a katedrala je posvećena 1260. godine te predstavlja važnu prekretnicu u razvoju zapadnjačke arhitekture.¹⁴ Tome pridonose strukturalne značajke nove gotičke arhitekture koje građevina nosi, a to su šiljasti lukovi, rebrasti svodovi te najvažnije – lebdeći kontrafori. Osim navedenog, poznata je po upečatljivoj prozorskoj i kiparskoj dekoraciji koja je ostala očuvana do danas te se zbog iste smatra najkompletnije očuvanom srednjovjekovnom crkvom. Duhovni intenzitet dočaran je činjenicom da svjetlost ne dopire direktno u građevinu već je filtrirana posredstvom obojenog

¹¹ Katedrala u Chartresu, povijest izgradnje, <https://www.chartres-tourisme.com/en/do-not-miss/the-chartres-cathedral/history-of-chartres-cathedral> (posjećeno 05.08.2022.)

¹² Katedrala u Chartresu prije 1194., <https://chartrescathedral.net/chartres-cathedral-before-1194/> (posjećeno 05.08.2022.)

¹³ Katedrala u Chartresu, povijest izgradnje, <https://www.chartres-tourisme.com/en/do-not-miss/the-chartres-cathedral/history-of-chartres-cathedral> (posjećeno 05.08.2022.)

¹⁴ Katedrala u Chartresu, povijest izgradnje, <https://www.chartres-tourisme.com/en/do-not-miss/the-chartres-cathedral/history-of-chartres-cathedral> (posjećeno 05.08.2022.)

stakla koje posjet katedrali čini nadnaravnim. Unutrašnjost katedrale karakteristična je po širini broda od 16 metara koji nadmašuje bilo koju drugu katedralu u Francuskoj te je u potpunosti očuvana u originalnom zdanju. U središtu katedrale nalazi se jedan od brojnih očuvanih labirinata u Francuskoj koji je sačinjen od 290 metara vijugavih prolaza kojima su vjernici hodočastili na koljenima.¹⁵

Svetište se sastoji od četiri traveja s dvostrukim brodovima i dvostrukim deambulatorijem sa šest zrakastih kapela od kojih su tri plitke i tri, koje odražavaju preživjele kapele u kripti, dublje. Transept se sastoji od tri broda s istočnim i zapadnim brodom, a elevacija je trokatna te sadržava *piliers cantonnés* kao glavne stupove te zonu triforija koja je iznimno visoka.¹⁶

U 14. stoljeću brodu je dodana kapela Saint-Piat, a u 15. stoljeću južnom brodu dodana je kapela Vendome. Sjeverni zvonik, u svom raskošnom zdanju, dovršen je u 16. stoljeću.¹⁷

4. Skulptura katedrale u Chartresu

Katedrala u Chartresu izvanredni je primjer katedrale slikom, uklesanih ili oslikanih. Očuvani portali, sjeverni, zapadni i južni, oživljeni su prizorima vrhunca kršćanske vjere. Dekoraciju čine nizovi figura koje prikazuju likove Starog i Novog zavjeta u interakciji s herojima Crkve te mnoštvom alegorija koje predstavljaju duhovni značaj života srednjovjekovnog čovjeka bilo u ekonomskom, intelektualnom ili moralnom aspektu. Uloga skulpture bila je, dakle, poučna i pripovjedna. Velike skupine pobožnih građana, laika, okupljale su se ispred portala s ciljem dostizanja odgovarajućeg stanja duha dostojnog ulaska u katedralu te sudjelovanja u njezinim službama.¹⁸

Kipari, svjesni arhitektonskog konteksta građevine, postepeno uvode detalje iz prirode te oživljavaju kamen. Monumentalnoj skulpturi dodjeljuju novo plemenito značenje.

4.1 Skulptura zapadnog pročelja katedrale u Chartresu

Zapadno pročelje sastoji se od dva tornja između kojih se nalaze tri portala. Sjeverni toranj zapadnog pročelja pripada stilu cvjetne gotike te je viši od južnog, starijeg tornja. Na središnjem dijelu nalazi se velika rozeta dekorirana vitrajima, a iznad nje proteže se galerija šesnaest

¹⁵ Katedrala u Chartresu, <https://chartrescathedral.net/> (posjećeno 05.08.2022.)

¹⁶ Arhitektura katedrale u Chartresu, <https://chartrescathedral.net/chartres-cathedral-architecture/> (posjećeno 05.08.2022.)

¹⁷ Katedrala u Chartresu, povijest izgradnje, <https://www.chartres-tourisme.com/en/do-not-miss/the-chartres-cathedral/history-of-chartres-cathedral> (posjećeno 05.08.2022.)

¹⁸ Skulptura katedrale u Chartresu, <https://chartrescathedral.net/chartres-cathedral-sculpture/> (posjećeno 05.08.2022.)

židovskih kraljeva. Iznad galerije nalazi se toranj s kipom Bogorodice. Ispod rozete nalaze se još tri velika prozorska otvora koja su također ukrašena vitrajima.

Zapadni portal katedrale poznat je pod imenom Kraljevski portal. Sastavni je dio novog zapadnog pročelja nastalog u gotičkom stilu te predstavlja najcjenjeniji i najpoznatiji srednjovjekovni spomenik čija su važnost i ljepota pojedinih komponenata opće poznate.¹⁹ Kraljevski portal sastoji se od tri portala. Desni, odnosno sjeverni portal u timpanu nosi prikaz *Kristova uzašašća* te *Drugog dolaska*. Timpan lijevog, južnog portala prikazuje *Kristovo djetinjstvo*, dok je glavni prikaz timpana središnjeg portala *Krist u slavi*. Portali su međusobno povezani figurama dovratnika koje predstavljaju anđele i likove iz Starog zavjeta te pilastrima. Iznad dovratnika nalazi se friz kapitela koji također prati cijelu dužinu portala. Na njemu se nalaze prikazi iz *života Bogorodice* te prikazi *Kristova života* i *Kristove Pasije*.

Figure dovratnika portretiraju Isusove pretke. Na većem, središnjem portalu nalaze se prikazi *Drugog Dolaska* te *Vizija Apokalipse*. S desne strane nalazi se *prikaz Kristova života* i *Kristove inkarnacije* dok je na lijevim vratnicama prikazano *Kristovo Uzašašće*. Arhivolte desnih vratnica sadrže ciklus sedam slobodnih umjetnosti čiji su likovi prikazani u pratnji svoje antičke inačice. Oko lijevih vratnica smješteni su prikazi dvanaest horoskopskih znakova koji paralelno korespondiraju s prikazima dvanaest mjeseci u godini, odnosno, aktivnostima koje se vežu uz svaki mjesec.²⁰

Ciklusi Kraljevskog portala su često bili tema istraživanja i interpretacije za razliku od skulpture glavnog friza i susjednih pilastara. Friz je dobro očuvan, a tijekom 19. stoljeća pojedini dijelovi zaštićeni su od daljnjeg propadanja površinskim premazom. Obnovljeni su dijelovi baldahina, a neki dijelovi su kompletno zamijenjeni kopijama. Likovi nisu bili popravljani ili nadomještani ako bi se uništili tako da je veliki broj glava, ruku, pa čak i cijele figure, izgubljen. Manjak dijelova skulpture često rezultira pogrešnom interpretacijom prikaza ili identifikacije likova.²¹

Na lijevom frizu glavnog portala može se primijetiti da se prikazi kreću u neortodoksnom redoslijedu. Započinju s lijeve strane centralnog portala, kreću se prema lijevoj strani, preko lijevih vratnica te završavaju na sjevernom tornju. Ponovno počinju s desne strane portala, kreću se udesno preko desnih vratnica te završavaju na južnom tornju. Ciklus započinje temom Djetinjstva Djevice Marije prikazane uz roditelje Joakima i Anu. Redom su prikazane scene: 1.

¹⁹ Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 73.

²⁰ Ibid, str. 73.

²¹ Ibid., str. 74-75.

Odbijanje žrtvenih darova Joakima i Ane od strane svećenika iz Hrama, 2. Povratak rastuženih Joakima i Ane, 3. Joakimu prilazi anđeo i nagovještava da će Ana roditi kći, 4. Susret Joakima i Ane ispred Zlatnih vrata, 5. Kupanje Djevice, 6. Grupa dviju sjedećih figura koje međusobno razgovaraju (jedna od kojih je bezglava) te Joakim i Ana razglabaju o Marijinom ulasku u Hram, 7. Ana ulazi u Hram s Marijom, 8. Marija zakoračuje u Hram dok je gledaju četiri svećenika (također bezglave figure od kojih su tri u sjedećem, a jedna u stojećem položaju), 9. Marija predstavljena Josipu, 10. *Dextrarum junctio*, 11. Josip vodi Mariju kući te 12. Marija i Josip sjede kod kuće dok im anđeo navještenja prilazi s lijeve strane – također predstavlja prvu scenu sljedećeg ciklusa, a to je Kristovo Djetinjstvo.²²

Nije bilo neobično što su na katedrali u Chartresu prikazane scene iz Marijina ranijega života jer je, kao što je i ranije spomenuto, katedrala bila jedno od najpopularnijih marijanskih svetišta. Prema tome, tematika ciklusa bila je neophodna te predstavlja najraniji takav primjer u zapadnoj Europi. Neke scene, kao npr. Joakim sa svojim stadom kojemu prilazi anđeo ili Susret Joakima i Ane često su prikazivane u srednjovjekovnoj umjetnosti. Druge pak pokazuju neobične detalje, npr. Susret Joakima i Ane na klupici, dok su neke poput Ana ulazi s Marijom u Hram i Josip vodi Mariju kući izuzetno rijetko prikazivane na zapadu.²³

Na području Istoka prisutna je stara i bogata tradicija tekstova o životu Djevice Marije. Glavni izvor, grčki *Protevangelij Sv. Jakova*, datira u 2. ili 3. stoljeće. Bio je izuzetno popularan te je skoro bio kanoniziran. Iako su očuvane samo neilustrirane varijante popularnog rukopisa, postoje posredni dokazi da je ilustrirana verzija postojala. Kako bi se nadomjestio nedostatak ilustracija, početkom 12. stoljeća nastaju dvije kopije kasnijeg grčkog djela *Homilies* koje je napisao redovnik Jacobus Kokkinobaphos. Bizantolozi su pripisali ilustracije djela konstantinopolskom studiju, a među minijaturama koje su ilustrirane nalaze se tri prikaza koja korespondiraju s reljefima s katedrale u Chartresu. Prva scena, Joakim i Ana donose darove u Hram, izgleda kao kopija iz minijature isto kao i scena u kojoj Ana prati Mariju u Hram. Čak je i relacija majke i kćeri te Anine geste identična. Međutim, postoje i neke razlike u detaljima koje upućuju na to da su majstori u Chartresu možda izrađivali po uzoru na drugi, ali sličan izvor. Scene koje se ne nalaze u djelu *Homilies*, ali su prisutne u Chartresu svakako proizlaze iz istočnjačkih izvora i tradicije.²⁴

²² Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 75-77.

²³ Ibid., str. 77.

²⁴ Ibid., str. 77-78.

Posljednja scena iz života Djevice je ujedno i prva scena Kristova života. Marija i Josip sjede jedno pokraj drugoga dok im anđeo Gabrijel prilazi s lijeva. Josipova prisutnost u toj sceni iznimno je rijetka, ali ne i unikatna u zapadnjačkoj umjetnosti. Poznat je mali, ali značajan broj takvih prikaza. Josipova prisutnost referira na dva ranija primjera, a to su francuski reljef u Charliu iz 1100. godine (na kojemu Djevica i Anđeo stoje jedan nasuprot drugog, a Josip melankolično sjedi sa strane) te talijanski kapitel u Sant' Andrea u Pistoji koji potpisuje Magister Enricus približno iste datacije i kompozicije kao reljef u Chartresu. Iako su na prikazu u Pistoji sve figure u stojećem položaju, slijed im je identičan; Djevica se nalazi između anđela i Josipa koji se nagnje na štap.²⁵

Ciklus Kristova Djetinjstva koji slijedi ne nudi mnogo inovacija te posjeduje dugačku tradiciju i brojne modele na Zapadu. Prikazane su sljedeće scene: *Navještenje*, *Vizitacija* te *Rođenje*. One su namjerno grupirane oko pilastra koji dijeli centralni portal od lijevih vratnica. *Rođenje* je prezentirano u obliku sličnom onom na nadvratniku južnih vratnica – Djevica u ležećem položaju na bogato ukrašenom drvenom krevetu, Dijete se nalazi direktno iznad nje, a s njegove lijeve i desne strane nalaze se vol i magarac (njihove glave su slomljene). Djevica je okružena dvjema primaljama, a Josip sjedi s desne strane na stolcu držeći isti štap kao i u sceni *Navještenja*. Slijedi *Navještenje šestorici pastira*. Polovične figure dvojice ili trojice anđela pojavljuju se iznad šestorice pastira dok jedan anđeo stoji s desne strane i gleda prema njima. Sljedeći su prikazani *Tri kralja pred Herodom* kojeg možemo prepoznati po atributima koje nosi, a to su kruna i žezlo. Herod je u pratnji dvojice savjetnika, Tri Kralja su okrunjeni (njihove glave također su slomljene) i nose hodočasničke štapove. Iza njih nalaze se konji. Slijed završava *Poklonstvom kraljeva* koji prilaze s desna čineći aranžman koji završava na lijevim vratnicama vizualno prihvatljivim. Kraljevi kleče i nude darove Bogorodici koja prezentira Dijete dok Josip sjedi iza nje.²⁶

Ciklus se nastavlja prema lijevoj strani lijevih vratnica s prikazom *Bijega u Egipat*. Josip drži uzde magarca, a na ramenima nosi štap na kojemu vise namirnice, dok je Marija prikazana kako sjedi na bočnom sedlu. Prikaz se kreće prema vratima isto kao i Marijini roditelji na početku ciklusa. Slijedi izuzetno dugačak prikaz *Pokolja nevine dječice* koji se sastoji od deset majki i osam ubojica. Djeca su ili ubijena mačem ili raskomadana, a Herod kao voditelj pokolja sjedi na prijestolju prekrivenih nogu, uspravno drži mač dok mu plašt nosi vjetar. Lice mu je široko,

²⁵ Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 78-79.

²⁶ Ibid., str. 79-80.

s istaknutim, visokim obrazima te elegantnim brkovima. Fizionomija lica ide u prilog drskog mu karaktera te dočarava njegov stav.²⁷

Krećući ponovno od centralnog portala, ali ovaj put prema desnoj strani kronološki se kreće ciklus prikaza *Kristova Djetinjstva*, dok prikazi *Pasije* ne idu redom. Glavni događaj ovog dijela friza je *Posljednja večera*, odnosno, utemeljenje euharistije te je ona bila namijenjena za pilastar koji dijeli centralni portal od desnih vrata. Na taj način prikaz predstavlja protutežu *Navještenju*, *Poklonstvu* i *Rođenju* koji se nalaze s lijeve strane. Takav raspored rezultirao je dislociranjem *Ulaska u Jeruzalem*, scene koja se onda pojavljuje nakon *Posljednje večere* i *Pranja nogu apostolima* koje slijede scenu *Polaganja u grob*.²⁸

Slijed prikaza započinje enigmatskom grupom dviju figura od kojih je jedna u sjedećem položaju te je identificirana kao lik djeteta. Stojeća figura predstavlja Elizabetu, a dijete Ivana Krstitelja. Oni su uspješni pobjeći od pokolja nevine djece. Ova scena također je opisana u *Protevangeliju Sv. Jakova*, istoj knjizi koja je poslužila kao vizualni prototip za scene *Djevičinog djetinjstva*. U bizantskoj umjetnosti ova se epizoda prikazuje na dva načina. Prva verzija prikazuje likove u punom prikazu profila okrenute u desno, a tanka linija dijeli ih od vojnika. Drugi tip prikaza sastoji se od figura u tipu frontalnih bisti djelomično skrivenih iza kamenja i uokvirenih špiljom. Očito je da je reljef iz Chartresa nastao po uzoru na prvi tip.²⁹

Slijedi scena *Prikazanje u hramu* u kojoj se Marija suočava s vrhovnim svećenikom Šimunom, a Josip s desna prilazi noseći Dijete u pratnji četiri vjernika. Potom je prikazana scena *Disputa u hramu* koja prikazuje dvanaestogodišnjeg Krista u Hramu u društvu doktora te scena u kojoj Marija i Josip vode Krista kući.³⁰

Slijede scene: *Ivan Krstitelj u meditaciji*, *Krštenje*, *Iskušenje* – jedino i vjerojatno prvo u kojemu je Krist pozvan od strane đavla da pretvori kamenje u kruh te su prikazani njegovi prvi učenici Šimun (Petar) i Andrija.³¹

Ciklus Pasije započinje scenom u kojoj Juda prima trideset srebrnih novčića. Potom slijedi *Posljednja večera* koja je smještena uokolo centralnog pilastra koji dijeli centralni portal od desnih vrata te je prikaz paralelan *Navještenju*, *Vizitaciji* i *Rođenju* s lijeve strane. Na taj način

²⁷ Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 80.

²⁸ Ibid., str. 80-81.

²⁹ Ibid., str. 81-82.

³⁰ Ibid., str. 82-83.

³¹ Ibid., str. 83-84.

najvažnija scena smještena je na najistaknutiju poziciju. Na *Posljednjoj večeri* svi apostoli su prisutni. Šestorica, s Kristom u centru, okrenuta su prema naprijed, trojica se povlače na lijevu, a trojica na desnu stranu dok se Juda nalazi s prednje strane stola. Slijedi prizor izdaje u kojemu Juda, za razliku od uobičajenih prikaza, ovaj put Kristu prilazi s leđa, a sam Krist već je u rukama vojnika. Nakon toga slijedi prikaz *Ulaska u Jeruzalem*. Ta scena trebala se po kronologiji pojaviti ranije, ali pomaknuta je u korist *Posljednje večere*.³²

Priča se, izostavljajući mnogo scena, nastavlja scenom *Polaganja u grob* u kojoj sudjeluju četiri osobe. Dvije osobe drže pokrov, treća stavlja plahu oko Kristovih nogu, a četvrta nosi sada već odlomljenu bočicu za pomast čiji se sadržaj prelijeva preko Kristovih golih prsa. Na taj se način scena *Polaganja u grob* kombinira s *Expositio in lapide* – preobrazbom koja odaje snažan bizantski utjecaj. Otprilike u ovo vrijeme *Ceremonija pomazanja* uvedena je s Istoka. Ova kombinacija sahranjivanja u grob s pomazanjem prva je te vrste u Francuskoj te postaje čest prikaz u narednim stoljećima. Posljednja scena s desne strane vrata prikazuje tri Marije i tri spavajuća vojnika ispred grobnice te anđela kako sjedi s druge strane i obraća se ženama.³³

Narativ se nastavlja s desne strane desnih vrata, odnosno, ponovno se vraća na raniji događaj, a to je scena u kojoj Krist pere noge apostolima. Nakon toga slijedi scena koja se odvija nakon *Uskrsnuća*, a to je *Krist na putu za Emaus*. Potom *Večera u Emausu*, dvije figure od kojih je jedna ženska, dvije bezglave figure okrenute jedna prema drugoj koje možda predstavljaju Sv. Petra i Krista te se naposljetku nalaze dvije grupe od tri lika koji su tematski povezani. Prva figura predstavlja Krista, s desne strane nalazi se jedan od njegovih učenika s knjigom u ruci, lijevo se nalazi još jedan učenik čije su ruke odlomljene tako da ne možemo odrediti radi li se o *Predaji ključeva Sv. Petru* ili o *Predstavljanju svitka*. Grupa reprezentira *Traditio legis* s tim da je druga interpretacija vjerojatnija, a to je da Krist postavlja misiju svojim Apostolima – nagovara ih da krenu u svijet i „poduče sve nacije“. Slična grupa figura s kapitela La Daurade danas se nalazi u muzeju u Toulouseu. Interpretacija scene potvrđuje se sljedećom i posljednjom scenom na frizu u kojoj apostoli odlaze propovijedati evanđelja. Svaki je prikazan s knjigom u ruci i kreću se u desno.³⁴

Analizom prikazanih likova, tematike i ikonografije friza autor Adelheid Heimann zaključuje da je vidljiv jak bizantski utjecaj, ali da je stil prikazanog strogo zapadnjački, odnosno, po uzoru

³² Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 84-85.

³³ Ibid., str. 87.

³⁴ Ibid., str. 87-89.

na jugozapad Francuske i Španjolsku. Ciklus u cjelini najvjerojatnije proizlazi iz nekoliko različitih izvora, a to su bizantski uzori za *Djetinjstvo Djevice*, tradicionalni zapadnjački uzori za *Kristovo djetinjstvo* i ranu *Kristovu službu* te španjolski uzori za ciklus Pasije.³⁵

Za vrijeme izgradnje zapadni portali doživjeli su mnoge tlocrtne izmjene, a u kiparskoj dekoraciji može se izdvojiti više individualnih stilova. Draperija je izvučena u dugim, tankim i paralelnim naborima duž donjih rubova. Ponavljanjem linija portali su ujedinjeni te pružaju osjećaj stabilnosti koja odgovara suzdržanosti i ozbiljnosti cijele koncepcije. Pokreta gotovo pa ni nema, a pojedine figure uopće ne ostvaruju komunikaciju međusobno ili s gledateljem. Raspored i stil zapadnih portala može se vidjeti i u katedralama u Bourgesu i Le Mansu, a stil figure oponašan je čak i tamo gdje je veći dio izvorne suzdržanosti bio zanemaren. Primjerice, u Avallonu gdje su figure dovratnika bile jako slične ovima iz Chartresa, vrata su jako optočena ukrasima te su dvije sada izgubljene figure koje su predstavljale *Navještenje* morale po prirodi tematike prikaza djelovati dramatično za razliku od odvojenosti figura iz Chartresa.³⁶ Vidljivo je da su na reljefima radili brojni majstori. Gledajući u cjelini, stilistički afinitet bliži je takozvanom Majstoru Etampesu i Majstoru Saint-Denisa nego glavnom majstoru. Izražena je povezanost s reljefima iz Languedoca, a posebno s onima s La Daurade, odnosno, s drugom serijom pripadajućih joj kapitela. Međutim, stilistička sličnost manje je upečatljiva od tematskog podudaranja.³⁷

4.2 Pilastri zapadnog pročelja

Na zapadnom pročelju katedrale u Chartresu nalazi se osam pilastara. Po dva se nalaze pored svakog od triju portala te dva dodatna pilastra na kontraforima između centralnog i dva sporedna portala. Na svakom pilastru nalazi se šest reljefa, što u konačnici čini četrdeset i osam reljefa. Uz tri iznimke, sastoje se od pojedinačnih likova u sjedećem ili stojećem položaju oko kojih se nalazi dvanaest anđela, ali nije prikazana niti jedna žena. Svaki red započinje na dnu niskom figurom koja drži svitak ili knjigu. Te donje figure namjerno su usklađene; sve su uokvirene tordiranim stupovima, a dvije figure koje flankiraju ista vrata imaju identične lisnate kapitule. Na sjevernim i južnim vratima oni stoje ispod baldahina koji su u više slučajeva

³⁵ Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 89.

³⁶ Martindale, A. 1967. Gothic Art From the Twelfth to Fifteenth Century, New York, Prager Publishers, str 41-42.

³⁷ Ibid., str. 75.

odlomljeni. Figure koje flankiraju centralni portal umjesto baldahina imaju posebno ukrašene aureole, stoje prekrivenih nogu te svitke drže dijagonalno. Dvije figure na centralnim pilastrima razlikuju se po tome što lijeva drži knjigu, a desna svitak. Obje su se nalazile ispod baldahina. Neovisno o tome koga reljefi prikazuju, krećući se prema gore dubina reljefa sve je veća, a likovi su progresivno sve modeliraniji te su oni najbliži frizu ujedno i najistaknutiji. Figure ispod friza opremljene su različitim atributima i na taj način otežavaju otkrivanje njihova identiteta.³⁸

Dva centralna pilastra vizualno su najistaknutija te najzanimljivija. Nekoliko figura, ne samo one pri vrhu, sadrži attribute koji su vrlo važni kod njihove identifikacije, ali često su problematični za odgonetavanje. Nema prikazanih anđela. Na vrhu lijevog pilastra, točno ispod prikaza *Navještenja*, *Vizitacije* i *Rođenja*, nalazi se vrlo dobro očuvani violinist. On ne predstavlja, kako je to bilo sugerirano, jednog od dvadeset i četiri Staraca Apokalipse budući da su oni prikazani na arhivoltama iznad. Violinist predstavlja Davida, pisca psalama. Njega prate dvije sjedeće figure, obje bezglave, koje nešto pišu. Likovi nemaju attribute koji bi nam mogli pomoći pri identifikaciji. Nakon toga, četvrti prikaz odozgo, predstavlja stojeću figuru s okruglim loncem među stopalima s čije se desne strane nalazi zanimljiv objekt sa životinjskom siluetom. Obzirom na to, objekt možemo prepoznati kao Gideonovo runo, a lonac kao zdjelu u kojoj je iz runa iscijedio rosu. Ispod njega nalazi se muškarac s polomljenim štapom koji može predstavljati Aarona s cvjetnim štapom. Prikazi Gideonova runa i Aarona s cvjetnim štapom predstavljaju oblik Marijine čednosti i ti su prikazi često prikazivani jedan pored drugog. Može se bez oklijevanja zaključiti da centralni pilastar ispod *Navještenja*, *Vizitacije* i *Rođenja* nosi prikaze vezane za bezgrešno rođenje Krsta i Marije što se može zaključiti po spomenutim likovima figura.³⁹

Pilastar s desne strane koji se nalazi ispod prikaza *Posljednje večere* zaokupio je pažnju povjesničara umjetnosti zbog natpisa „ROGERUS“ koji se na njemu nalazi. Natpis je zanimljiv jer je to drugi i posljednji očuvani natpis na Kraljevskom portalu. Postoje dvije interpretacije, jedna od njih je francuska, a druga američka te nijedna nije svjesna one druge. Francuska interpretacija je starija i temelji se na faktografiji. Lefevre Pontails i Marcel Aubert otkrili su da se ispred natpisa nalazi prikaz čovjeka koji će ubiti životinju, a po analogiji prikaza na vitraju u Chartresu radi se o mesaru čije je ime bilo Rogerus. Francuzi prikaz smatraju portretom

³⁸ Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 89.

³⁹ Ibid, str. 94-95.

donatora te odbacuju mogućnost da natpis stoji kao potpis nekog umjetnika uz opravdanje kako bi umjetnik još dodao „*me fecit*“ uz svoje ime. Drugu interpretaciju donosi Amerikanac Alan Priest. Opisuje prikaz životinje koja stoji ispred bezglavog čovjeka kao hipogrifa te ju je povezo uz ime Rogerus. Od tada se u literaturi povijesti umjetnosti u toj životinji prepoznavao hipogrif. Priest je vjerovao da može razložiti zvijer s tijelom konja, razdvojenim papcima, repom grifona te rogovima. Pretpostavio je kako iza takvog bića mora postojati legenda te je rješenje opravdao djelom Orlando Furioso koje je napisao *Ariosto* u kojem se spominje slično hibridno biće imena Roger. Priest je pokušao dokazati postojanje srednjovjekovne tradicije prikazivanja mitološkog bića, ali nedostajalo mu je faktografije. Osim toga, postoji fotografija na kojoj se jasno vidi da se ne radi ni o tijelu konja, a ni o repu grifona. Međutim, već ranije je Voge dao konkretan opis prikazane grupe, ali nije ju interpretirao. Danas je dostupno puno komparativnog materijala koji nudi rješenje te je prikaz interpretiran kao svećenik Starog Zavjeta koji ubija žrtvenu životinju, a ime Rogerus uistinu stoji kao potpis umjetnika.⁴⁰

Sljedeća je ponovno prikazana jedna stojeća figura kojoj nedostaju i glava i ruke. Njegov plašt prikazan je zabačen unatrag na način koji nije uočen ni kod jedne druge figure, a taj detalj sugerira da se radi o prikazu Noinog pijanstva. Prikaz Noe kao lika Starog Zavjeta ispod *Posljednje večere* i više je nego prikladan jer je on prva osoba koja je iz grožđa radila vino. Iz tog razloga na njega se često referira kao na „*figuru Christi*“. Neobična stvar u vezi prikaza je što je prikazan u stojećem položaju te autor navodi kako nije upoznat ni sa jednim drugim takvim prikazom.⁴¹

Treći reljef, opet gledajući odozgo, prikazuje dva lika. Svi ostali prikazi, ne ubrajajući prikaz anđela i duše te prikaz svećenika i vola, sadrže samo jednu figuru. Ova interesantna grupa likova sačuvana je samo fragmentarno jer im nedostaju glave. Viša figura je odjevena, u desnoj ruci drži okruglu hostiju s križem, a lijevom pokazuje prema gore okrećući se prema manjoj figuri koja se nalazi iza nje. Manja figura gotovo je naga, oko struka ima samo ogrtač, a u rukama drži torbu i trozube grablje. Oskudna odjeća i atributi manje figure ukazuju na to da se radi o pripadniku đavoljeg plemena, a torba koju nosi atribut je alegorije Škrtosti. Interpretacija prikaza je sljedeća; onaj koji drži hostiju prema gore spreman je odvojiti se od malog vraga koji ga pokušava čvrsto držati nudeći mu bogatstvo. Prikaz je upozorenje za svakoga da se suzdrži od Judinog smrtnog grijeha.

⁴⁰ Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 96-99.

⁴¹ Ibid., str. 99.

Kao što su na lijevom središnjem pilastru svi prikazi povezani s Bezgrešnim rođenjem Krista, ovi na desnom središnjem pilastru su povezani ili s tipom starozavjetne euharistije ili s upozoravajućim alegorijama⁴²

4.3 Portali transepta katedrale u Chartresu

Portali na sjevernoj i južnoj strani transepta katedrale u Chartresu rezultat su rada koji je trajao gotovo pola stoljeća. I sjeverno i južno pročelje transepta katedrale sastoji se od tri trodimenzionalna portala s velikih prozorskim otvorima iznad kojih se nalazi velika, raskošna rozeta. Prozorski otvori i rozeta dekorirani su vitrajima, a iznad njih nalazi se galerija flankirana manjim tornjevima.

Portali predstavljaju najbolju ilustraciju razvitka gotičke skulpture od rane faze do monumentalnosti sredine i druge polovice 13. stoljeća, a zadnje promjene vidljive su početkom 14. stoljeća. Nakon što je katedralu zahvatio požar 1194. godine bilo je odlučeno da će se sačuvati Kraljevski portal i preživjeli dijelovi tornjeva zapadnog pročelja. Posljedično tome, skulpturalni program zapadnog pročelja ranijih katedrala morao je biti raspoređen na fasade transepta. Na sjevernom pročelju središnji portal posvećen je Bogorodici, lijevi predstavlja scene iz Isusova djetinjstva, a desno se nalaze likovi iz Starog Zavjeta. Južno pročelje ilustrira Novi Zavjet; centralni portal prikazuje *Posljednji sud*, lijevi je okružen likovima ranih mučenika, a desni ispovjednicima Crkve.⁴³

Skulpturalni program jedan je od najistaknutijih gotičkih programa za čiju je izvedbu bilo potrebno gotovo šezdeset godina. Najranije nastali dijelovi su dva centralna portala – portal Bogorodice na sjevernom pročelju te portal Posljednjeg suda na južnom pročelju. Na oba portala figure do vratnika – patrijarsi i proroci sa sjevernog te apostoli s južnog pročelja – prikazani su u krutoj, izduženoj formi. Nalik su onima na Kraljevskom portalu sa zapadnog pročelja. Od likova sa zapadnog pročelja razlikuju se po tome što ih je umjetnik prožeo životom; prirodnijih su proporcija, glave su im okrenute u različitim smjerovima, međutim ruke su ostale krute, pritisnute uz tijelo. Kruta je ostala i draperija koja se kreće paralelno dok su njezini tanki i plitki nabori karakteristični za školu iz Chartresa.⁴⁴ Taj fini linearni izgled draperije 12.

⁴² Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, str. 99-100.

⁴³ Aubert, M. 1963. The Art of the High Gothic Era, New York, Crown Publishers, Inc., str. 63.

⁴⁴ Ibid., str. 63-64.

stoljeća postepeno se napušta u korist izraženijih linija te većeg naglaska na prostore i udubljenja između njih.⁴⁵

4. 3. 1 Centralni sjeverni portal

Sjeverni portal portretira Kristove pretke, Patrijarhe i Proroke koji su govorili o Njegovom dolasku. S lijeve strane nalaze se figure Davida, Samuela, Mojsija, Abrahama i Melkisedeka, a s desne strane su Izaija, Jeremija, Šimun, Sv. Ivan Krstitelj te Sv. Petar s Aaronovim štapom na poprsju. Ove figure smatraju se jednim od najfinije klesanih u srednjem vijeku. Inspirirale su brojne grupe likova, kao na primjer likove sa zapadnog pročelja katedrale u Reimsu, ali ostaju bez premca u skulpturi sve do Clausa Slutera i ponovnog pobuđivanja likova na fontani u Chartreusi u Champmolu.⁴⁶

Skulpturalna dekoracija posebno je zanimljiva sa stajališta stilskog razvoja. Ona predstavlja ranu fazu novog stila koji još u mnogočemu pokazuje privrženosti tradiciji kraja 12. stoljeća. Kao u Senlisu, timpan sjevernog portala transepta priča priču Smrti, Uznesenja i Krunidbe Bogorodice, a likovi Kristovih predaka i proroka pokazuju povezanost s Laonom. Raspored figura ilustrira pomak u tretmanu skulpture; one su postavljene tako da se odmiču od stupova, tijela su uvjerljivija, a u njihovim gestama i izražajima puno je više života i emotivne ekspresije. U naborima draperije mogu se prepoznati utjecaji Bizanta, ali i tendencija naginjanja prema naturalizmu u obliku prilagođavanja odjeće tijelu.⁴⁷

Po prvi puta ovi su prizori ispričani u spokojnom, ali jednostavnom obliku koji će biti primjer njihova predstavljanja diljem Francuske u 13. i 14. stoljeću.⁴⁸

4. 3. 2 Centralni južni portal

Figure južnog portala istog su tipa kao i one na sjevernom, ali forma im nije toliko kruta. Najbolja skulptura je definitivno Krist s centralnog pilastra koji je očito djelo iskusnijeg kipara te je sličan figurama sa sjevernog portala. Krist je prikazan šupljih očiju, sa snažnim nosom, uskim ustima te naglašenim obrazima. Još uvijek ne sadrži spokojnu, ali jednostavnu veličanstvenost kao *Beau Dieu* iz Amiens. Njegov je izraz lica nježan i osjećajan sa sugestijom patnje i boli oko usana. Poprima ljudske karakteristike te kao da se okreće čovječanstvu.

⁴⁵ Martindale, A. 1967. Gothic Art From the Twelfth to Fifteenth Century, New York, Prager Publishers, 45-46.

⁴⁶ Aubert, M. 1963. The Art of the High Gothic Era, New York, Crown Publishers, Inc., str. 64.

⁴⁷ Germ, T. 2011. Gotska Arhitektura in Kiparstvo, Evropska umetnost poznega srednjega veka I, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, str. 162.

⁴⁸ Aubert, M. 1963. The Art of the High Gothic Era, New York, Crown Publishers, Inc., str. 64.

Najranija figura ove grupe je vjerojatno Sv. Ana s Djevicom u rukama koja se nalazi na *trumeau-u* sjevernog portala.⁴⁹

Timpan južnog portala prikazuje *Posljednji sud*. Tema je ovdje razvijena s puno više detalja nego što je to učinjeno u Saint-Denisu, Corbeilu i Laonu. Sadržava sve glavne značajke – *Uskrsnuće mrtvih*, *Vaganje duša* te diobu blaženih i prokletih uz svaku vrstu kazne i odmazde. Međutim, kipar nije uspio ujediniti kompoziciju i postići veličanstvenost prikaza kao što to biva u prikazu *Posljednjeg suda* u Parizu, Amiensu ili Bourgesu. Gotovo cijela visina timpana zauzeta je likom Krista koji sjedi kao Sudac između Marije i Sv. Ivana te anđela s elementima pasije. Žene u gomili blaženih i prokletih već nose touret ('kotač') iz vremena Sv. Luja. Cjelokupna scena uokvirena je s devet anđeoskih zborova na arhivoltama.⁵⁰

4. 3. 3 Bočni portali transepta

Bočni portali dodavani su postepeno što se lako može uočiti kod sjevernog transepta. Od ranijih južnih portala *Vrata mučenika* s lijeva su najstarija. Tri flankirajuće figure sa svake strane, Sv. Stjepan, Sv. Klement i Sv. Lovro s desna te Sv. Vincent, Sv. Denis i Sv. Piat s lijeva, još uvijek predstavljaju tip skulpture povezane sa stupom za razliku od likova Sv. Jurja i Sv. Teodora koji živahni i prirodni već čvrsto stoje na nogama te su se uvelike osamostalili od kolone.⁵¹

Transformacija, odnosno potpuna emancipacija skulpture stupova u samostojeću skulpturu, vidljiva je u prikazu šest figura s dovratnika Portala crkvenih otaca koji se nalazi na južnom pročelju transepta. S lijeve strane nalaze se figure pape, biskupa, Sv. Leonarda (ili možda Sv. Silvestra), Sv. Ambrozija i Sv. Nikole. Skulpture su visoke, vitke, s pogledom uprtim prema naprijed. Draperija im daje superiorniji i dostojanstveni izgled vrijedan titule prinčeva Crkve. Posebice su zanimljive tri figure koje se nalaze na desnoj strani, a to su Sv. Grgur, St. Jeronim i Sv. Martin. Sv. Grgur zrači snažnim unutarnjim životom, sluša golubicu koja mu prenosi zapovijedi Duha Svetoga. Sv. Jeronim bio je skolastik i prevoditelj Biblije. Prikazan je malen, skroman, gotovo sramežljiv te izgleda kao da traži zaštitu Sv. Martina koji se nalazi do njega. Sv. Martin djeluje kao utjelovljenje snage koja se uzdiže iznad ostalih figura. On je bio čudotvorac i Apostol, proputovao je Galiju tražeći demone, uništavajući poganske slike i pokršćavajući narod. Niti jedan od likova nije više vezan uz stup.⁵² Ove tri figure posebice su zanimljive, one pripadaju stilu visoke katedralne gotike. U usporedbi s figurama sjevernog

⁴⁹ Aubert, M. 1963. *The Art of the High Gothic Era*, New York, Crown Publishers, Inc., str. 64.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 64.

⁵¹ *Ibid.*, str. 66.

⁵² *Ibid.*, str. 66.

pročelja puno su monumentalnije, voluminoznijeg tijela koje se ističe u odnosu na pozadinu. Draperija im je manje stilizirana te se prirodnije prilagođava obliku tijela. Promjena se može uočiti i u oblikovanju lica koja su individualizirana, odaju karakter pojedinca te je jasnije izražena međusobna komunikacija figura.⁵³

Timpan lijevog portala južnog pročelja prikazuje priču o Sv. Stjepanu prvomučeniku, dok timpan portala Otaca Crkve prikazuje scene iz priče o Sv. Martinu i Sv. Nikoli.⁵⁴

Figure dovratnika bočnih portala sjevernog pročelja čvrste su i vitalne. S lijeva se nalazi prikazi Navještenja s prorokom Izaijom te Vizitacije s prorokom Danijelom. S desna se nalaze Bileam, Solomon i kraljica od Sebe. Lijevi timpan prikazuje *Navještenje*, desni nosi prikaze *Solomonov Sud* i *Patnja Joba* koji su uokvireni scenama iz priče o Samsonu, Gideonu, Juditi i Ester na arhivoltama. Trijemovi, koji su dodani kasnije, prožeti su reljefima i figurama naprednijeg stila koji su nalik na kipiće nekadašnjeg potkrovlja koje je očuvano samo u fragmentima.⁵⁵

Kronološki gledano, vjerojatno najraniji dio je središnji portal sjevernog transepta čija skulptura datira u vrijeme oko 1200. do 1204. godine, odnosno godinu kada je u Chartres stigla relikvija Sv. Ane. Skulptura s centralnog pilastra može biti iz 1210., a otprilike u to vrijeme započete su figure dovratnika, timpana te arhivolte južnog transepta. One na kojima je prikazan Krist koji poučava definitivno su bile gotove do 1212., a to je godina vjenčanja vjerojatnih donatora Pierra Mauclaira i Alix de Thouars. Slijede dva bočna portala s južne strane, prvo lijevi u razdoblju od 1215.-1220., a nakon toga desni od 1220.-1225. Skulpture Sv. Martina, Sv. Jeronima i Sv. Grgura vjerojatno su izrađene do 1230. godine. Bočni portali sjevernog pročelja započeti su tek 1220. ili 1225. godine, a dovršeni su do 1235. iako se radovi na sjevernom trijemu, arhivolte i figure dovratnika nastavljaju izrađivati do polovine stoljeća. Četiri najnovije figure dovratnika bočnog portala datiraju u razdoblje od 1230.-1240. godine, što je nešto ranije od kiparske dekoracije trijema. Svi dijelovi, uključujući potkrovlje, bili su dovršeni do posvećenja katedrale 1260. godine.⁵⁶

⁵³ Germ, T. 2011. Gotska Arhitektura in Kiparstvo, Evropska umetnost poznega srednjega veka I, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, str. 162-163.

⁵⁴ Aubert, M. 1963. The Art of the High Gothic Era, New York, Crown Publishers, Inc., str. 66.

⁵⁵ Ibid., str. 66.

⁵⁶ Ibid., str. 66-68.

5. Zaključak

Katedrala Notre-Dame u Chartresu doživjela je niz pregradnji do zadržavanja zdanja koje možemo vidjeti danas. Od prve katedrale podignute u 4. stoljeću danas nema ni traga. Katedrala iz 9. stoljeća za sobom ostavlja tek kapelu unutar kriptе Sv. Lubina u koju je smještena relikvija Bogorodičina vela zbog koje katedrala u Chartresu postaje važno hodočasničko središte. Nakon požara 1020. godine biskup Fulbert pregrađuje crkvu u romaničkom stilu, a od nje je do danas ostala očuvana kripta te dva tornja koja su dovršena nešto kasnije. Poslije požara 1134. produljuje se brod katedrale tako što se zapadno pročelje pomiče prema naprijed te je započeta baza sjevernog tornja nakon kojih 1145. slijede izgradnja Kraljevskog portala i južnog tornja. Zapadno pročelje dovršeno je 1150, a jugozapadni toranj 1170. Današnja gotička građevina započeta je nakon požara 1194. iza kojega očuvani ostaju tek kripta i dio zapadnog pročelja. Izgrađena je u skladu s novim arhitektonskim dostignućima gotičkog razdoblja te u rekordnom vremenu u trajanju od 25 godina. Pri izgradnji su se koristili novi strukturalni elementi karakteristični za gotičku arhitekturu, a to su šiljasti lukovi, rebrasti svodovi i lebdeći kontrafori. Katedrala je dovršena 1221. i posvećena 1260. godine.

Osim po kompleksnoj povijesti izgradnje katedrala se ističe po izuzetnoj kiparskoj dekoraciji čija uloga postaje poučna i pripovjedna te je prožeta novim elementima kao što su detalji iz prirode. Kipari počinju težiti naturalizmu, a to možemo primijetiti ako usporedimo skulpturu s pročelja transepta u odnosu na onu sa zapadnog pročelja. U oblikovanju skulpture portala zapadnog pročelja vidljiv je bizantski utjecaj, ali prevladava strogo zapadnjački stil te se može izdvojiti više individualnih stilova. Pokreta gotovo pa ni nema, a pojedine figure uopće ne ostvaruju komunikaciju međusobno ili s gledateljem. S druge strane, skulpturalni program sjevernog i južnog portala transepta predstavlja najbolju ilustraciju razvitka gotičke skulpture. Od Kraljevskog portala sa zapadnog pročelja razlikuju se u oblikovanju figura. U ovom slučaju radi se o figurama prirodnijih proporcija čije su glave okrenute u različitim smjerovima. Ruke i draperija još su uvijek kruti, ali tendencija naginjanja prema naturalizmu vidljiva je kod prilagođavanja odjeće tijelu. Kod figura sjevernog portala vidljiv je pomak u tretmanu skulpture u obliku odmaka od stupova. Njihova tijela djeluju uvjerljivije, a geste i izražaji oblikovani su s više života i emotivne ekspresije. Figure južnog portala transepta od sjevernog se razlikuju samo time što im forma nije toliko kruta, a potpuna emancipacija skulpture stupova u samostojeću skulpturu, vidljiva je u prikazu šest figura s dovratnika Portala crkvenih otaca koji se nalazi na južnom pročelju transepta. U usporedbi s figurama sjevernog pročelja puno su monumentalnije, voluminoznijeg tijela koje se ističe u odnosu na pozadinu. Draperija im je

manje stilizirana te se prirodnije prilagođava obliku tijela. Promjena se može uočiti i u oblikovanju lica koja su individualizirana, odaju karakter pojedinca te je jasnije izražena međusobna komunikacija figura.

Zahvaljujući jedinstvu arhitekture, skulpture i vitraja katedrala u Chartresu predstavlja savršen izraz gotičkog stila. Obzirom da je bila jedno od najvažnijih hodočasničkih središta, direktno je utjecala na razvoj gotičke umjetnosti diljem Francuske, a stil je imitiran u Njemačkoj, Engleskoj pa čak i Španjolskoj.

6. Popis literature

1. Gotička umjetnost, gotička arhitektura <https://www.britannica.com/art/Gothic-art> (posjećeno 05.08.2022.)
2. Gotička umjetnost, uloga svjetlosti <https://hr.thpanorama.com/articles/arte/arte-gtico-historia-caractersticas-arquitectura-pintura-y-escultura.html> (posjećeno 05.08.2022.)
3. Gotička skulptura, <https://www.britannica.com/art/Gothic-art/High-Gothic> (posjećeno 05.08.2022.)
4. Katedrala u Chartresu, povijest izgradnje, <https://www.chartres-tourisme.com/en/do-not-miss/the-chartres-cathedral/history-of-chartres-cathedral> (posjećeno 05.08.2022.)
5. Katedrala u Chartresu, starija građevina, <https://chartrescathedral.net/chartres-cathedral-old-building/> (posjećeno 05.08.2022.)
6. Katedrala u Chartresu prije 1194., <https://chartrescathedral.net/chartres-cathedral-before-1194/> (posjećeno 05.08.2022.)
7. Arhitektura katedrale u Chartresu, <https://chartrescathedral.net/chartres-cathedral-architecture/> (posjećeno 05.08.2022.)
8. Skulptura katedrale u Chartresu, <https://chartrescathedral.net/chartres-cathedral-sculpture/> (posjećeno 05.08.2022.)
9. Aubert, M. 1963. The Art of the High Gothic Era, New York, Crown Publishers, Inc.
10. Germ, T. 2011. Gotska Arhitektura in Kiparstvo, Evropska umetnost poznega srednjega veka I, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
11. Heimann, A. 1968. The Capital Frieze and Pilastres of the portail Royal, Chartres. U: Journal of the Warburg and Courtauld institutes, vol. 31 (1968). The Warburg Institute, 73.-102.
12. Martindale, A. 1967. Gothic Art From the Twelfth to Fifteenth Century, New York, Prager Publishers.

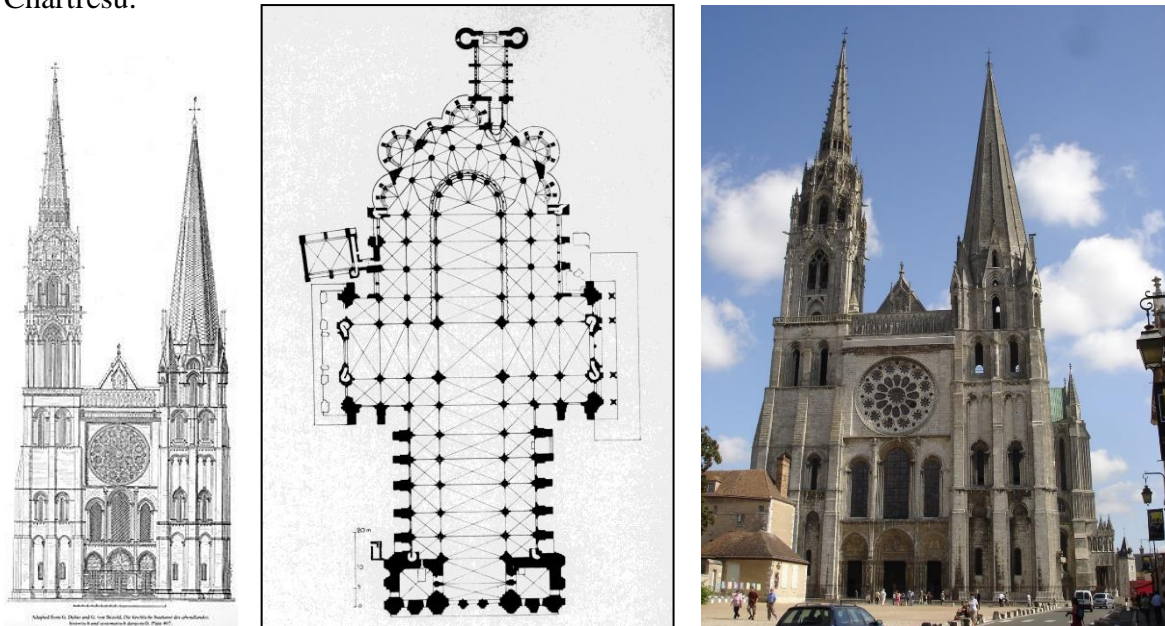
7. Sažetak

Povijest izgradnje katedrale Notre-Dame u Chartresu vrlo je kompleksna. U više navrata katedrala je nastradala u požaru, ali neki dijelovi uvijek bi ostali očuvani te su služili kao baza za ponovnu izgradnju. Na početku posljednje faze izgradnje zapadno pročelje katedrale pomaknuto je prema naprijed kako bi bilo u ravnini s novonastalim tornjevima, a na taj način produžio se glavni brod katedrale. Dodavanjem novih konstruktivnih elemenata katedrala postaje monumentalnija te se otvara mogućnost gradnje u veću visinu nego ikad prije. Skulpturalni program seli se na eksterijer katedrale te obogaćuje izgled glavnog pročelja kao i sjeverno i južno pročelje transepta. Kraljevski portal predstavlja najvažniji dio kiparske dekoracije zapadnog pročelja, a slijede ga trodimenzionalni portali koji se nalaze na pročeljima transepta. Osim bogate kiparske dekoracije na pročeljima se ističu velike rozete i prozorski otvori dekorirani vitrajima koji unutrašnjosti katedrale pridonose novom dimenzijom svjetlosti. Završni rad bavi se analizom arhitekture i skulpture katedrale Notre-Dame u Chartresu, a cilj rada jest dočarati ulogu skulpture u prenošenju novih ideja u razdoblju gotike na području Francuske.

Ključne riječi: gotička umjetnost, skulptura, katedrala u Chartresu, zapadno pročelje, portali transepta, Kraljevski portal

8. Prilozi

1. Elevacija zapadnog pročelja, tlocrt katedrale i današnji izgled zapadnog pročelja katedrale u Chartresu.

2. Pogled na Kraljevski portal, zapadno pročelje katedrale u Chartresu, oko 1145.

3. Detalji skulpture Kraljevskog portala katedrale u Chartresu. Kapitelni friz (lijevo), likovi dovratnika (desno), 1145.

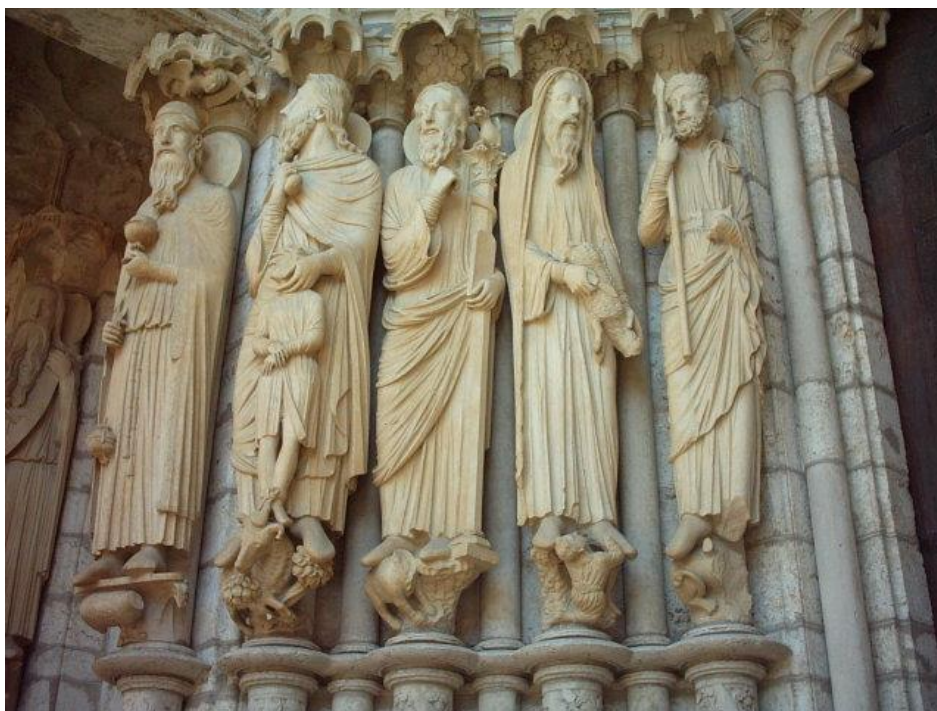
4. Timpan s prikazom Bogorodice s Djetetom, desni portal zapadnog pročelja katedrale u Chartresu, 1145.

5. Pogled na portal sjevernog transepta katedrale u Chartresu, 1194.-1230.

6. Figure dovratnika sjevernog portala katedrale u Chartresu, 1194.-1230.

7. Portal južnog transepta katedrale u Chartresu, 1194.-1230.

8. Detalj skulpture arhivolta s desne strane portala južnog transepta katedrale u Chartresu, Zbor anđela, 1194.-1230.

9. Likovi dovratnika (Sv. Jeronim, Sv. Grgur i Sv. Avit) južnog portala transepta katedrale u Chartresu, 1194.-1230.

